Policentrismul Școlii Sociologice de la București:
calea metodologică la Henri H. Stahl*

Dumitru Sandu

De ce să mai citim astăzi Gusti sau oricare alt monografist al anilor 30? Monografia - extinsă ca la Nerej (H.H. Stahl, 1939a) sau sumară ca la Golopenția (A. Golopenția, 1939) - este moartă sau de utilitate neconvingătoare[1]? Varianta ei extinsă era puternic criticată încă din anii 30 de către Anton Golopenția. Ce mai spune *Nerejul* despre istoria recentă a satului românesc, departe de devălmășia vrânceană (H. H. Stahl, 1958), rătăcit în tranzițiile cumulative ale postcomunismului sau integrării europene. Ridicarea satului din sărăcie și izolare se mai poate face sub influența unor soluții de tipul echipelor regale studențești sau ale unor variante actuale ale carlismlului sau gustismului din proiectul Serviciului Social (Gusti, 1939)? Nu s-au schimbat fundamental modalitățile de modernizare a satului ? Acum legătura cu modernitatea occidentală nu se face prin fonduri structurale, LEADER, GAL-uril, FRDS (D. Sandu, coord., 2007) sau direct prin euro-navetiștii pe care îi avem în Italia, Spania, Austria sau alt colț al Uniunii Europene?

Oare rămân toate temele menționate numai pe seama istoricilor, a celor interesați de mersul ideilor în perioada interbelică? Sau de felul în care comunismul a curmat brusc o școală de gândire socială de mare potențial? Nu cumva invocarea frecventă a lui Gusti și a Școlii căreia i-a dat numele - frecventă în comunismul de după mijlocul anilor '60 sau în postcomunisml postdecembrist – a fost mai mult una ritualică, de simplă omagiere, justificată desigur, dar fără folos consistent (Rostás, 2005, p. 8) în mersul cunoașterii sociologice din România sau de aiurea?

Nu cred că poate fi dat un răspuns la toate aceste întrebări sau la cele înrudite lor fără judecare caz cu caz, temă cu temă. Oricum, în spațiul restrâns al unei introduceri la o secțiune a bibliotecii virtuale SOCIOLBUC (destinată Școlii Sociologice de la București) nu îmi propun un obiectiv de o astfel de anvergură. Ceea ce intenționez este numai deschiderea unei discuții din perspectiva reflexiei metodologice care a fundamentat demersul de cercetare și de acțiune sau de cercetare-acțiune socială la linia Henri H. Stahl.

Fiind vorba de o introducere la o bibliotecă virtuală de proporții considerabile, scopul meu este în primul rând acela de a marca o posibilă variantă de regândire a Școlii Sociologice de la București (SSB) cu deschiderea argumentării pe cazul Henri H. Stahl. Validarea de detaliu a abordării propuse ar putea fi una dintre mizele lecturii întregii baze de date din SOCIOLBUC.

Policentrismul

Ipoteza de bază a analizei susține că SSB a fost o școală policentrică încă din anii 30, structurată, pe termen mediu și lung, pe căi multiple – instituțional, de gândire sistemică, metodologie, tematică și mentorat. Centralitatea pe care fiecare dintre liderii Școlii și-a asigurat-o, în grade diferite, a fost combinație a modalităților menționate. În timp, gradul sau tipul de centralitate au suferit modificări.

---

*Mulțumesc profesorilor Sanda Golopenția și Zoltan Rostas pentru comentariile la o formă anterioară a acestui material. Evident, responsabilitatea pentru punctele de vedere susținute îmi aparține în întregime.

Fondatorul Școlii, Dimitri Gusti, s-a impus , în perioada interbelică prin construcție instituțională, gândire sistemică în sociologie, construcție metodologică, tematică abordată și mentorat. Este singurul dintre liderii grupului care a acționat prin toate cele cinci modalități de afirmare a poziției de lider de școală. Seminarul de Sociologie, Institutul Social Român, Ministerul Educației, Fundația Culturală <Principele Carol>, Serviciul Social, toate acestea sunt instituții pe care Dimitrie Gusti le-a coordonat și folosit (și) pentru lansarea /afirmarea Școlii Românești de Sociologie.

Calea metodologică de afirmare a contribuției proprii, fie prin codificarea monografismului fie prin inventarea altor perspective a fost, poate, cea mai pe larg adoptată modalitate de afirmare a elevilor lui Gusti, în special la Stahl, Golopenția și Herseni. Pentru gustiștii care au supraviețuit fizic temnițelor sau marginalizării comuniste[2], Herseni și Stahl, raportarea la etapa interbelică a Școlii va fi diferită, strategiile de cercetare și de publicare, de asemenea.

Mă voi referi în continuare la particularități ale lui Henri H. Stahl în câștigarea centralității sale științifice în cadrul SSB. Analize separate, specifice, sunt necesare pentru fiecare dintre ceilalți elevi de marcă ai lui Gusti.

Prezență publicistică în spațiul virtual

O inspectare a numărului de citări și a frecvenței relative a citărilor (indicele h[3]) pe fiecare dintre liderii SSB, pe perioade diferite de timp, poate oferi o primă imagine asupra percepției publice actuale a acestora la nivel de spațiu virtual.

În perioada 1928-1948 , Dimitrie Gusti a publicat 162 de titluri, conform unei statistici întocmite de Paula Herseni (Mihu, 1982, p. 11). Dintre acestea, 23 sunt regăsite în inspectarea care se poate face automat pe internet (tabel 1). Mentorul Școlii se află, din acest punct de vedere, și în spațiul digital, în poziție de lider, urmat, la diferență considerabilă, de către Stahl și Herseni cu număr relativ egal de publicații. Ca număr de citări, însă, Henri H. Stahl (HHS) era deja la un nivel relativ egal cu Dimitrie Gusti. Indicele de impact h era relativ egal pentru Gusti, Herseni și Stahl.

Tabel 1.Prezența actuală (2012) a publicisticii principalilor reprezentanți ai Școlii Sociologice de la București în spațiul virtual

	Total			1928-1948		
	Publicații	Citări	Indice h	Publicații	Citări	Indice h
Henri H. Stahl	72	304	9	17	68	4
Traian Herseni	61	161	7	15	40	4
Dimitrie Gusti	68	140	6	23	64	5
Mircea Vulcănescu	36	57	4	2	2	1
Anton Golopenția	26	21	2	6	6	2
Octavian Neamțu	12	11	2	2	3	1
Xenia Costa-Foru	3	10	2	2	7	2

Determinări realizate prin programul *Publish or Perish*, decembrie 2012. Măsurile prezentate sunt dependente de ceea ce există înregistrat în format electronic, pe internet, din publicațiile și citările sociologilor afirmați inițial în Școala Gusti. Datele sunt semnificative pentru actualitatea autorilor respectivi în conștiința comunităților sociologice din România și din străinătate. Măsurile de impact – date de numărul de citări și de indicii h – sunt , evident, condiționate de prezența textelor în spațiul virtual , de longevitatea autorului și de numărul de ani în care a avut libertatea de a publica. De notat că ierarhia dintre Stahl, Herseni și Gusti se menține , pe total perioadă, identică și dacă analiza se face

nu cu indicele h ci prin numărul mediu de citări pe publicație: 4.2 pentru HHS, 2.6 la Herseni și 2.1 la Gusti.

Pe total perioadă, până în 2012, ierarhiile de actualitate publică în spațiul virtual sunt însă mult diferite. Prin număr de citări și indice h de impact, HHS trece în prima poziție urmat de Herseni și Gusti. Desigur, longevitatea și împrejurările de viață sunt diferite și explică foarte mult din diferențe.

Dincolo de acești factori, însă, hotărâtor este rolul publicării în limbi străine. Cea mai citată carte a lui HHS este *Traditional Romanian village communities. The transition from the communal to the capitalist mode of production in the Danube region*, publicată la Cambridge University Press în 1980 , traducere realizată de către Daniel Chirot și Holley Coulter Chirot la volumul publicat inițial în franceză la Editura Academiei RSR și CNRS (H.H. Stahl, 1969). Varianta engleză a lucrării are 50 de citări iar cea franceză numai 35. Volumul de maxim succes al profesorului Stahl este în linie de deplină continuitate cu cercetările pe care le întreprinde încă din perioada interbelică pe teme de sociologie istorică. După cele două volume publicate în engleză în 1980 și franceză în 1969, pe locul al treilea ca număr de citări este lucrarea despre Nerej publicată în franceză în 1939.

S-ar putea trage concluzia, din cele spuse anterior, că centralitatea lui HHS sub aspectul impactului public actual este dată de tematică – sociologie istorică și de limba folosită în publicare. Și totuși nu este atât de simplu. În seria lucrărilor de maximă citare la HHS (cu peste 9 citări) apare și volumul memorialistic din 1981 *Amintiri și gânduri din vechea școală a monografiilor sociologice* (H.H. Stahl, 1981) dar și volumele de metodologie pe tehnică monografică (H.H. Stahl, 1934) și pe teoria și practica investigațiilor sociale (H.H. Stahl, 1974) . Asupra rolului metodologiei în consolidarea poziției lui HHS în comunitatea științifică voi aduce câteva specificări în continuare.

Reflexivitatea metodologică

Metoda monografică aplicată în special în cercetarea satului a fost marcatorul de școală sociologică folosit de Gusti în perioada lansării proiectului său de cercetare. În varianta ei de monografie extinsă, integralistă, metoda și-a pierdut repede atractivitatea. În punctul zero al aplicării ei pentru primele cercetări comunitare de la Goicea Mare (1925), Rușețu (1926), Nerej (1927), Fundul Moldovei (1928), Drăguș (1929), Runcu (1930) și Cornova (1931) ea a avut, însă, un rol deosebit de important. Era , în fapt, prima paradigmă metodologică românească de cercetare sistematică, științifică, a satului, ruptură clară cu improvizația sau subiectivismul cunoașterii spontane prin simpla aducere aminte, participare la fenomen nedublată de rigorile observației științifice (H.H. Stahl, 1945).

Ceea ce conferă actualitate sociologiei stahliste[4] este în primul rând reflexivitatea de ordin metodologic, capacitatea autorului de a se adapta din ce în ce mai mult rigorilor științifice prin autoevaluare, autocoreție. Nu încape îndoială că în această dinamică a reflexiei metodologice a contat foarte mult și ceea ce s-a întâmplat în mediul imediat de lucru, în interiorul SSB. La fel de mult, sau poate chiar mai mult a contat, însă, și dinamica experienței proprii de cercetare și/sau acțiune socială. Filiația ideilor în relația lor cu cei doi termeni menționați – SSB și practică proprie de lucru la HHS - este mai mult de domeniul istoriei sociologiei și al istoriei profesionale personale. Interesele majore ale prezentei analize sunt legate de a) identificarea principalelor schimbări în receptarea publică a lucrărilor semnate de HHS și de b) semnalarea posibilelor aspecte de actualitate din lucrările sale publicate în decursul a aproape 60 de ani (1929-1991). Acesta este motivul pentru care temele care țin mai mult de istoria ideilor vor fi invocate, în prezentul materuial, în principal prin note de subsol. Accentul va fi pus mai mult pe componentele metodologice și de dezvoltare comunitară din lucrările sale, dat fiind faptul că acestea au fost trecute, în citările actuale, în plan secund față de lucrările de sociologie istorică. Opțiunea derivă din faptul că textul de față este scris ca o introducere la secțiunea Stahl din Biblioteca Virtuală a Școlii Sociologice de la București (SOCIOLBUC). Sper ca prin conținutul său să faciliteze repunerea în dezbatere a unora dintre lucrările profesorului, relativ uitate,

precum *Pentru Sat* (1939), cele două volume de *Teoria și practica investigațiilor sociale* (1974, 1975), *Eseuri critice despre cultura populară românească* (1983) dar și asupra lucrării sale fundamentale *Les anciennes communautés villageoises roumaines: asservissement et pénétration capitaliste* (1969) etc. Desigur, sugestiile de semnalare a actualității unor lucrări își au doza lor de subiectivitate și țin de interesele de cercetare majore ale autorului acestui text pentru metodologie și analiză/dezvoltare comunitar-regională.

Principalele forme ale reflexivității întâlnite la HHS sunt codificările de metodă și (auto)evaluarea critică. *Tehnica monografiei sociologice* (H.H. Stahl, 1934) reprezintă întreprinderea fondatoare pentru codificarea practicii monografice de cercetare. Îmi par a fi încă actuale nu atât îndrumările sau planurile specifice pentru diferite categorii de cadre sau manifestări cât precizările referitoare la modul de alegere a faptelor sociale, a unităților sociale, regulile de observare sociologică sau de organizare a muncii la teren. După ce va publica, în 1939, lucrarea în trei volume despre Nerej, în autorecenzia pe care o scrie în 1942 la volumul respectiv, în Sociologie Românească (nr. 7-12), Stahl revine critic la experiență[5]. Realizează că aspirația descriptivă integralistă nu trebuie preluată și în redactare. În prezentarea rezultatelor de analiză, ”arhitectonica unei clădiri a gândului” (Stahl 1942: 626) trebuie să fie ținta. Dosarele tematice greoaie pe cadre și manifestări își pot avea locul în anexe. Ulterior, în 1974 când reia tematica metodologică, devine și mai critic, notând clar caracterul utopic al ideii de monografiere a țării, sat cu sat (H.H. Stahl, 1975, p. 142) .

Ieșirea din monografismul îngust de tip integralist și atomar este promovată în SSB însă, cu o contribuție esențială a lui HHS, încă din momentul în care se trece de la alegerea satelor pentru cercetare strict pe considerente de avantaj contextual (Goicea Mare și Rușețu)[6], la alegerea lor pe criterii de reprezentativitate regională:

> ” N-aș vrea să afirm că programul cercetărilor monografice care au urmat, cîțiva ani de zile, a fost determinat exclusiv de mine. Totuși, cuvîntul meu a trebuit sa aibe o greutate oarecare, căci nu a putut rezulta din simplu hazard faptul că după Rușețu a fost aleasă Vrancea ca loc de studiu, adică o regiune care avea faima de ”răzeșie” clasică, socotită de Cantemir drept ”republică țărănească", după care a urmat ”Vechiul Ocol al Câmpulungului Moldovenesc”, adică cea de-a doua ”republică" pomenită de Cantemir, apoi ”Țara Oltului", de asemenea țară clasică a composesoratelor românești, apoi județul Gorj, în care masa satelor libere era copleșitoare. În sfîrșit Orheiul, de asemenea regiune de puternice sate de țărănie liberă” (H.H. Stahl, 1981, p. 46)[7].

Puternica polemică pe care HHS o lansează în 1938 despre cultura populară în concepția lui Lucian Blaga(H.H. Stahl, 1937, 1938a, 1938b), reluată în anii 80 (H.H. Stahl, 1983) este construită tot în baza unei polarități metodologice. Ceea ce contestă Stahl în teoria stilului la Blaga, aplicată pentru cultura populară românească este nu abordarea filosofică ci sociologia implicită a explicării culturii populare (H.H. Stahl, 1937, p. 490) printr-un singur factor, prin eliminarea oricărui determinism dincolo de categorii ”semi-kantiene” asociate matricii stilistice și pretenția de a argumenta o teorie despre cultura satului prin simpla experiență proprie a copilăriei. Acestei analize, HHS îi opune o abordare în care teoria ”obștii pe bază de tradiție difuză” (H.H. Stahl, 1937; 1983, p. 270) , observarea sistematică și considerarea determinărilor sociale multiple ale folclorului joacă un rol esențial .

O altă familie tematică în care reflexivitatea metodologică a lui Stahl se manifestă puternic, cu rezultate pe deplin viabile și astăzi, este cea a codificării regulilor de lucru și conceptualizare în cercetarea regională. Volumul al doilea din *Teoria și practica investigațiilor sociale* este primul manual de metodologie a cercetării sociale regionale, extrem de util și în continuare (H.H. Stahl, 1975). Discutarea variantelor de integrare a cercetării regionale sau zonale cu cea locală sau comunitară în cadrul volumului (H.H. Stahl, 1975, pp. 36-38), spre exemplu, poate fi de utilitate nemijlocită și în cercetările spațiale actuale. Exemplele de analiză a ariilor social-culturale , pe tipuri

de sate (de colonizare, ”slobozii”, izolate, pe cursuri de ape etc.), rețele de localități, de drumuri , rămân, de asemenea, exemplare. Reconstituirea formelor juridice dispărute în timp prin supraviețuirea urmelor lor în teritoriu, folosind ceea ce Profesorul Stahl a numit arheologia socială, este una dintre contribuțiile sale majore la cercetarea atât pentru sociologie istorică sau comunitar-regională (H.H. Stahl, 1932).

Viabilitatea cadrului de gândire stahlist este argumentată nu numai de teoria satului devălmaș, teoria obștii pe bază de tradiție difuză, codificarea regulilor de observare socială la sat ci și pe codificările explicite pe care le formulează pentru ceea ce astăzi denumim *dezvoltare comunitară.* La sfârșitul primului an de lucru în formula echipelor regale studențești, Stahl publică studiul fondator pentru acest domeniu în România (H.H. Stahl, 1935). Pentru prima dată în literatura noastră de specialitate sunt formulate reguli extrem de importante ale intervențiilor sociale de tip participativ: educarea ”îndoită: a satului de către echipă dar mai ales a echipei de către sat ”, acordarea priorității problemelor legate de economie și sănătate, constituirea căminelor culturale ca ”unire laolaltă a tuturor oamenilor de bine dintr-un sat” pentru ridicarea satului prin el însuși[8] .

Concluzii

Actualitatea sporită pe care sociologia stahlistă o are în literatura actuală (vezi Tabelul 1) derivă în principal din modul în care autorul și-a susținut, teoretic și metodologic, principalele teme abordate - legate de a) organizarea socială a satului devălmaș, b) ”obștea pe bază de tradiție difuză”, c) modul de pătrundere a capitalismului în Estul Europei(H.H. Stahl, 1980, 1993) , precum și de d) tehnologia ”ridicării satului prin el însuși” (H.H. Stahl, 1939b). Reflexivitatea metodologică, exersată la început pe structurarea cercetării monografice și a dezvoltării comunitare, a fost, foarte probabil, principalul mecanism de autorealizare profesională la H.H. Stahl.

Diferența de performanță dintre studiul empirist din 1939 asupra Nerejului, scris în deplină ortodoxie monografistă, și lucrarea capitală din 1969 asupra vechilor comunități sătești ale României (H.H. Stahl, 1969) este cea mai bună măsură a drumului lung pe care a știut să îl parcurgă: prin autocritica Nerejului (Stahl 1942), folosirea cercetării comparative în spațiul național și inter/trans-național, prin afirmarea ”interdisciplinarității în echipă de unul singur” (ca istoric, sociolog, demograf, geograf și statistician).

Genul de metodologie sociologică promovată de H.H.Stahl pe tot parcursul drumului său profesional a fost puternic marcat de integrarea unor metode diferite, calitative și cantitative, de lucru în echipă sau de unul singur, mono- sau interdisciplinar etc. A fost, hotărât, împotriva:

- formalismului matematic în tratarea fenomenelor sociale: ”orice matematizare a fenomenelor sociale, neînsoțită de descrierea lor analitic-descriptivă, este nu numai nulă, ci de-a dreptul inducătoare în eroare. Adevărul acesta îl știa foarte bine, încă de acum un veac și jumătate, matematicianul-filozof, creator al sociologiei moderne, Auguste Comte, atunci cînd spunea ca ”orice matematizare ruptă de contactul direct cu realitățile nu este decît o pura metafizica" (H.H. Stahl, 1983, p. 295).
- abordărilor unifactoriale în explicarea fenomenelor sociale: ”Ori și ce exclusivism teoretic ni se pare primejdios. De ce afirmăm aceasta? Pentru că știm că nu există fenomen mai complicat decât viața neamurilor. A-1 reduce la simplu, este a-1 judeca simplist. Fatal, în sociologie, formula simplă este o formulă înșelătoare, imperialismul unei singure dogme fiind imperialismul improvizatorului grăbit (H.H. Stahl, 1938b, p. 17).
- Confundării cunoașterii științifice cu cea de tip spontan (prin simplă participare la un fenomen, în absența oricărei grile științifice) (H.H. Stahl, 1937).

A fost firesc ca spațiul de mentorat pe care Stahl a reușit să îl cultive cu știință, pasiune și dăruire, pe tot parcursul vieții sale profesionale, să dea roade. Începutul semnificativ al afirmării acestei vocații a fost la Nereju, după cum mărturisea Profesorul în convorbirile sale cu Zoltan Rostás:

> ”….în genere, rostul meu în aceste monografii a fost să fiu un fel de dascăl sau de dădacă a tuturora. Aproape cu fiecare în parte stăteam de vorbă, şi discutam, şi puneam problema.
> - *De la Ruşeţu începând, sau mai mult de la Nereju?*
> - Mai mult de la Nereju, da. La Ruşeţu de-abia intrasem, de-abia începusem. Mă descurcasem, dar n-aveam nici un fel de pretenţii. Dar, de la Nereju începând, am fost în permanenţă un mentor, ca să zic aşa, al celor mai tineri decât mine. Şi cu toţii am discutat problemele lor profesionale în adâncime ” (Rostás, 2000, p. 51).

O bună parte din ecourile internaționale din perioada comunistă la publicațiilor Profesorului Stahl au fost , direct, efecte de mentorat cu tineri specialiști fie veniți din străinătate să facă teren în Romania[9] fie plecați definitiv din țară[10] după ce avuseseră șansa de a lucra cu Profesorul Stahl.

Discuție

Teza policentrismului Școlii Sociologice de la București găsește, prin argumentele aduse, sper, o consistentă susținere pornind de la opera lui Henri H. Stahl. Ideea este de reluat și prin conceptualizări suplimentare și pe cazul altor foști membrii ai Școlii. Biblioteca virtuală a Școlii Sociologice de la București (SOCIOLBUC), prin extinderile ei treptate, va putea contribui și la lămurirea acestei teme.

Analiza anterioară a urmărit particularități de structurare ale Școlii Sociologice de la București din perspectiva cercetărilor realizate, a textelor publicate. Schimbarea de perspectivă, cu mutarea accentului pe experiența directă a mentoratului, poate aduce note importante în discuție. Imaginea publică despre ceea ce s-a numit Școala Gusti a rezultat, în foarte mare măsură, din percepția interacțiunilor care au avut loc între Gusti și elevii săi . Pentru cei care nu au mai interacționat direct cu Gusti ci cu elevi ai acestuia, precum Golopenția, Herseni sau Stahl, procesul a fost diferit. Paradigma de cercetare și, implicit, comunitățile de practică științifică au fost diferite. Gusti a rămas un termen privilegiat de referință dar modelele mentorului direct au început să conteze din ce în ce mai mult. Este foarte probabil că pentru elevii elevilor lui Gusti, au căpătat sens din ce în ce mai mult mentorate sau ”școli” înrudite între ele, de tipul Gusti-Stahl, Gusti-Herseni sau Gusti-Golopenția. Rămâne să fie explorată și această ipoteză prin analize de istorii orale precum celor publicate de către Mihăilescu și Rostas (2007) sau portrete științifice ale foștilor mentori (Chelcea, 2007; Geană, 2007) sau restituiri integrale ale operei, corespondenței și biografiei unora dintre gustiști (S. Golopenția, 2002, 2012).

În forma ei interbelică, Școala Sociologică de la București a fost o ”comunitate de practică” (Wenger, 1999) de cercetare și acțiune structurată prin câteva paradigme inter-relate: a) monografismul de concepție gustiană, în faza inițială, b) ulterior cercetarea comunitar-regională centrată pe probleme și c) dezvoltare comunitară ca formă de intervenție socială. Asociate la acest nucleu au fost și cercetările de istorie socială ale lui Stahl si alte abordări particulare de ordin teoretic, in principal, la Herseni și Vulcănescu.

Destructurarea instituțională a Școlii, adusă de război și, ulterior de comunism, a dus la dezagregarea comunității de practică. În anii 60 nu se mai poate reconstitui o comunitate de practică a cercetării sociale de tipul celei interbelice. Puntea de legătură cu vechea comunitate de practică științifică este asigurată de către H.H. Stahl și T.Herseni. Mentoratul se face pe liniile metodologice ale vechii școli, cu focalizare pe abordările comunitar-regionale, dar prin distanțare clară de monografismul integralist. Stahl aduce în prim planul activității sale de cercetare temele de sociologie istorică abordate începând cu Nerejul. Pentru cei care nu au ajuns să lucreze direct cu elevi de elită ai lui Gusti tendința este ca raportările să fie făcute strict la opera lor, fără a mai menționa calitatea acestora de vechi membrii ai Școlii Sociologice de la București.

Referințe bibliografice

Cernea, M. M. (1996). *Social Organization and Development Anthropology. The 1995 Malinowski Award Lecture*: World Bank.
Chelcea, S. (2007). Traian Herseni - clasic al psihosociologiei românești. In M. Diaconu, Constantinescu, C., Herseni, I. (Ed.), *Traian Herseni în critica vremii*. Pitești: Editura Universității din Pitești.
Chirot, D. (1979). Henri H. Stahl *International Encyclopedia of the Social Sciences. Biographical Supplement* (pp. 436-437). New York: : The Free Press.
Dogan, M. (1947). Nerej. Un village d'une région archaïque. *Population, II*(3), 601-604.
Geană, G. (2007). Exemplaritatea unui destin. In M. Diaconu, Constantinescu, C., Herseni, I. (Ed.), *Traian Herseni în critica vremii*. Pitești: Editura Universității din Pitești.
Golopenția, A. (1939). Monografia sumară a satului. *Curierul Serviciului Social, V*(4).
Golopenția, A. (1942). ANTON GOLOPENŢIA şi DR. D.C. GEORGESCU: 60 sate româneşti, cercetate de echipele studenţeşti în vara 1939.

Anchetă sociologică, condusă de…: Bucureşti, Institutul de Ştiinţe Sociale al României, Vol. I: Populaţia (Ath. Georgescu: Starea populaţiei şi I. Chibulcuteanu: Mişcarea populaţiei), 1941; Vol. II: Situaţia economică (Ing. I. Measnicov: Evoluţia de după război a proprietăţii; Ing. agr. P. Stănculescu şi C. Ştefănescu:Starea economică prezentă), 1942. *Sociologie Românească, IV*(7-12), 629-630.

Golopenția, A. (2012). *Rapsodia Epistolară. Volumul III*. București: Editura Enciclopedică.
Golopenția, S. (2002). Cronologie. In A. Golopentia, Golopentia, S (Ed.), *Opere complete. Vol. I. Sociologie*. Bucuresti: Editura Enciclopedică.
Golopenția, S. (2012). Introducere (în) Anton Golopenția ‚*Rapsodia epistolară III*. București: Editura Enciclopedică.
Gusti, D. (1939). Bazele științifice ale serviciului social. *Sociologie Romaneasca*(IV, no. 1-3), 1-8.
Mihăilescu, I., & Rostas, Z. (2007). *Dialog neterminat*. București: Curtea Veche.
Mihu, A. (1982). Studiu introductiv. In T. Herseni (Ed.), *Sociologie: teorie generală a vieţiii sociale*

(pp. 7-29). București: Editura Științifică și Enciclopedică.
Rostás, Z. (2000). *Monografia ca utopie: interviuri cu Henri H. Stahl (1985-1987)*: Paideia.
Rostás, Z. (2005). *Atelierul gustian: o abordare organizaţională*. București: Tritonic.
Sandu, D. (2011). Social Disparities in the Regional Development and Policies of Romania *International Review of Social Research, I*(1), 10-30.
Sandu, D. (2012a). Gândirea regională în mișcarea gustiană de ridicare a satului. *Transilvania*(11-12), 6-13.
Sandu, D. (2012b). „Ridicarea satului" prin el însuși: ideologii și practici în interbelicul românesc. *Secolul 21*(1-6).
Sandu, D., coord. (2007). *Practica dezvoltării comunitare*. Iași: Polirom.
Stahl, H. H. (1932). Vatra satului Cornova. *Arhiva pentru Știință și Reforma Socială, X*(1-4), 118-135.
Stahl, H. H. (1934). *Tehnica monografiei sociologice*: Editura Institutului Social Român.
Stahl, H. H. (1935). Experiența echipelor regale studențești. *Revista Fundațiilor Regale*(1 ianuarie).
Stahl, H. H. (1936). Școala monografiei sociologice.
Stahl, H. H. (1937). Satul românesc. O discuție de filosofia și sociologia culturii. *Sociologie Românească, II*, 489-502.
Stahl, H. H. (1938a). Filosofarea despre filosofia poporului român. *Sociologie Românească, III*, 104-119.
Stahl, H. H. (1938b). Teoria abisală a d-lui Lucian Blaga. *Sociologie Românească, III*(1-3), 10-18.
Stahl, H. H. (1939a). *Nerej, un village d'une région archaïque: Les manifestations économiques, juridiques et administratives. Unités, procès et tendances sociales*: Institut de sciences sociales de Roumanie.
Stahl, H. H. (1939b). *Pentru sat*: Fundația Culturală Regală" Principele Carol".
Stahl, H. H. (1945). Metode si moravuri 'stiintifice' *Revista Fundatiilor Regale, an XII*(nr.1), 155-167.

Stahl, H. H. (1958). *Contribuţii la studiul satelor devălmaşe româneşti, vol. I*. Bucureşti: Acad. RSR, .
Stahl, H. H. (1969). *Les anciennes communautés villageoises roumaines: asservissement et pénétration capitaliste*. Bucarest et Paris: Ėditions de l'Académie de la Républica socialiste de Roumanie et de CNRS.
Stahl, H. H. (1974). *Teoria şi practica investigaţiilor sociale. Vol I. Metode şi tehnici*. București: Editura Științifică.
Stahl, H. H. (1975). *Teoria şi practica investigaţiilor sociale.Vol. II. Cercetarea zonală*. București: Editura Științifică.
Stahl, H. H. (1980). *Traditional Romanian village communities. The transition from the communal to the capitalist mode of production in the Danube region*. Cambridge and Paris: Cambridge University Press and Éditions de la Maison des sciences de l'homme.
Stahl, H. H. (1981). *Amintiri şi gînduri: din vechea şcoală a" monografiilor sociologice"*. București: Minerva.
Stahl, H. H. (1983). *Eseuri critice despre cultura populară românească*: Minerva.
Stahl, H. H. (1993). Théories des processus de" modernisation" des Principautés Danubiennes et de l'ancien Royaume de Roumanie (1850-1920). *Review (Fernand Braudel Center)*, 85-111.
Wenger, E. (1999). *Communities of practice: Learning, meaning, and identity*: Cambridge University Press.

Note

[1] ”Monografia sumară” propusă explicit de Anton Golopenția ca bază pentru realizarea studiilor în cele 60 de sate anchetate în vara anului 1938 a fost, fără îndoială, o contribuție majoră la depășirea limitelor monografiei comprehensive a lui Gusti. În evaluarea pe care o face în 1942 asupra cercetării din 60 de sate, Golopenția (1942) notează clar nemulțumirile sale întemeiate: numai 16 echipe au redactat monografii sumare conform instrucțiunilor primite fie pentru că echipierii erau nespecialiști, fie pentru că au fost dezinteresați, fie pentru că presiunea pentru activități practice in sate a fost mai puternică. Este probabil, însă, că problema a avut și o altă sursă legată de operaționalizarea metodei ca atare. Parcurgerea schemei de lucru detaliată în 1939 indică încă o formulă pe cadre și manifestări, cu mai puțini indicatori de completat decât în varianta exhaustivă a monografiei, dar tot greoaie. Este posibil ca și acest fapt să fi contribuit la nerealizarea tuturor monografiilor sumare așteptate. În plus, în autorecenzia pe care o întocmește, Golopenția remarcă și necorelarea dintre capitole. Multe dintre neajunsurile semnalate sunt comune cu critica pe care Stahl o face la volumul despre Nerej, pe care l-a coordonat: empirism, necorelare capitole, redactare greoaie etc. Deschiderea metodologică pe care Golopenția o făcea prin monografiile sumare era însă fundamentală, subsumată dorinței sale de a face nu ”știință pentru știință” ci știință ”cu rost, capabilă să deosebească esențialul de întâmplător”, după cum declara Ștefaniei Cristescu într-o scrisoare din 1937 (A. Golopenția, 2012, p. 431). Pentru raportul dintre monografia sumară , monografia extinsă , atlasul social și abordările actuale în domeniu este nevoie de o analiză detaliată, separată, în alt context. Ceea ce părea utopie în anii 30 în legătură cu realizarea atlasului social al României este în bună măsură rezolvabil astăzi prin folosirea datelor statistice existente și a mijloacelor moderne de analiză a datelor. Insuficiente dar indicative în acest sens ar putea fi experiențe de genul indicelui dezvoltării sociale a localităților (IDSL), calculat pentru toate comunele și orașele țării, cu date 2008 de la Institutul Național de Statistică (D. Sandu, 2011).

[2] Perioada comunistă a curmat brusc drumul Școlii Gusti: Golopenția (septembrie 1951) și Vulcănescu (octombrie 1952) își încheie viața în închisorile vremii; complet marginalizat, Gusti nu va mai ajunge să se apropie de sociologie până la dispariția sa (1955); Herseni petrece aproape cinci ani în închisoare (1951-1956).

[3] Indicele Hirsch (h) indică numărul de h de publicații (din totalul celor N înregistrate) care au cel puțin h citări fiecare, deosebite de restul celor (N-h) publicații pentru care există mai puțin de h citări pe material. Pe cazul HHS, cu datele din tabelul 1 vom spune că nouă din cele 72 de publicații care apar pe internet, în cazul său, au cel puțin nouă citări fiecare. Restul de 63 publicații au mai puțin de 9 citări fiecare dintre ele. Și mai simplu, vom putea spune că indicele Hirsch specifică numărul minim de citări pentru publicațiile cele mai citate în seria unui autor dat.

[4] Fenomenul se reîntâlneşte, cu accente diferite, şi la Anton Golopenţia şi, parţial la Traian Herseni.

[5] În trecerea de la schema neoperațională a monografiilor pe schemă fixă - 4 cadre *4 manifestări și cu aglomerare de date care nu se puteau lega între ele – un rol esențial a revenit, fără îndoială, lui Anton Golopenția. Schimbările pe care acesta le promovează pe căi multiple – monografia sumară, centrarea pe probleme, reorganizaraea revistei *Sociologie Românească*, cercetările pe *60 de sate* și cele din plasa Dâmbovnic etc. – au jucat un rol esențial în acest sens, cu efecte vizibile la nivelul întregii comunități gustiene. Dificultățile

efective ale înfăptuirii acestor schimbări sunt clar marcate în corespondența Anton Golopenția – Ștefania Cristescu (S. Golopenția, 2012, pp. LXVI-LXXXIII).

[6] ”Seminarul de sociologie, atunci când a plecat în cele dintâi campanii monografice, și-a ales satele după ușurințele practice pe care le ofereau. Au fost alese satele care ridicau un minimum de dificultăți” (H.H. Stahl, 1934, p. 107). Pentru alegerea primului sat, motivația este și mai clară: ”Unul dintre membri Seminarului, d. Gh. Popescu-Goicea, începuse de mai multă vreme o mică schiţă a satului său natal, Goicea-Mare din jud. Dolj. Seminarul hotărăşte deci să facă prima sa încercare în acest sat, astfel ca tot materialul ce se va culege, să folosească monografiei mai dinainte începută de unul dintre membrii lui.” (H.H. Stahl, 1936, p. 1138).

[7] Tipul de argumentare citat după *Amintiri și gânduri* …… (1981) era prezentat ca atare și în (H.H. Stahl, 1934, p. 107).

[8] Pentru detalii asupra contribuțiilor SSB, a lui Henri Stal în mod particular la structurarea tehnicilor de dezvoltare comunitară în România începând cu perioada interbelică vezi (D. Sandu, 2012a, 2012b)

[9] Este cazul lui Daniel Chirot, traducător în engleză al lucrării despre vechile comunități sătești din Romania (Stahl 1969). În 1979 publică o intrare despre Henri H. Stahl în (Chirot, 1979)

[10] Mattei Dogan, fost doctorand al lui HHS (vezi, spre exemplu, recenzia sa la cele trei volume despre Nerej, publicată în *Population* 1947) , Michael Cernea ajuns sociolog la Banca Mondială din 1974 (vezi, spre exemplu, materialul din 1996), Paul H. Stahl (vezi site-ul http://www.phstahl.org/en/bibliography/volumes) etc.